

***Moria* jako miejsce ofiary Izaaka (*Akeda*) oraz Świątyni Jerozolimskiej w świetle literatury biblijnej i rabinicznej. Analiza literacka, historyczna, archeologiczna i teologiczna (Rdz 22,1-19; 2Krn 3,1)**

Kraj *Moria* utożsamiany jest w literaturze biblijnej z miejscem w który Abraham miał złożyć ofiarę ze swojego syna Izaaka (*Akeda*) (Rdz 22,1-19) oraz ze wzgórzem, na którym Salomon wznosił pierwszą Świątynię w Jerozolimie (2Krn 3,1). Termin, który stanowi fundament przedłożonej pracy występuje w Biblii hebrajskiej jedynie dwa razy co powoduje, że można go zaliczyć do grupy tzw. *hapaks legomenon*. Analogiczna sytuacja ma miejsce w przypadku terminu *Akeda*, który w znaczeniu „wiązać” kogoś na ofiarę występuje jedynie w perykopie Rdz 22,1-19. Wobec powyższego nie sposób nie zauważyć silnego powiązania *Morii* z *Akedą*. Ze względu na to, że termin dotyczący „wiązania” Izaaka doczekał się już wielu opracowań zatem stanowi on jedynie tło dla *Morii*, która jest fundamentalnym zagadnieniem przedłożonej pracy.

Pierwszy rozdział dysertacji został poświęcony analizie literackiej Rdz 22,1-19. W pierwszej kolejności skupiono się na krytyce tekstu i wyodrębnieniu różnic tekstowych w poszczególnych edycjach krytycznych. Następnie omówiono genezę, kontekst oraz gatunek literacki perykopy. Na koniec zajęto się strukturą oraz interpretacją treści.

Drugi rozdział dotyczy analizy terminu *Akeda*. Poza analizą wariantów terminologicznych skupiono się na omówieniu tradycji związanej z poświęcaniem ludzi Bogu w ofiarach. Temat ten jest istotny, ponieważ uważa się, że ofiara Izaaka miała być polemiką przeciwko składaniu ludzi w ofiarach. Choć badania archeologiczne niczego nie udowadniają to jednak tekst biblijny ma w tej kwestii dość dużo do powiedzenia. Ostatnim elementem jest analiza śladów *Akedy* w tekstach biblijnych. Ze względu na to, że przywołane teksty odnoszą się do Abrahama i jego posłuszeństwa, trzeba stwierdzić, że mają one w swoim tle również *Morię*. Jeśli chodzi o Stary Testament to wśród omówionych tekstów znalazły się: Mdr 10,5; Syr 44,19-21; Neh 9,7-8; Jdt 8,25-27 oraz 1Mach 2,52. Nowy Testament wspomina o *Akedzie* w Mk 1,11; J 3,16; Rz 8,32; Jk 2,21-23 i Hbr 11,17-19.

Trzeci rozdział przedłożonej dysertacji omawia termin *Moria*. W pierwszej kolejności została omówiona terminologia wraz z próbą wyodrębnienia rdzenia, od którego badane słowo mogło wziąć swój początek. Dalszą część ostatniego rozdziału stanowi rozległa analiza dotycząca topografii, historii oraz archeologii Wzgórza Świątynnego w Jerozolimie. Tego typu badania zostały zainspirowane tekstem biblijnym 2Krn 3,1 oraz bogatą tradycją

żydowską, która utożsamia kraj *Moria* z Rdz 22,2 ze Wzgórzem Świątynnym w Jerozolimie. W tej części trzeciego rozdziału została również szczegółowo omówiona skała *Morii*, której centralna część znajduje się obecnie pod kopułą Meczetu na Skale na Wzgórzcu Świątynnym w Jerozolimie.

Bardzo ważnym elementem poruszonym w trzecim rozdziale jest analiza występowania terminu *Moria* w literaturze biblijnej i międzytestamentalnej. W ramach tej literatury zbadano przede wszystkim wybrane fragmenty Rdz 22,1-19 oraz 2Krn 3,1 oraz jej odpowiedniki w LXX. Poza tym skupiono się również na Kodeksach i przekładach biblijnych włączając w nie literaturę targumiczną, Wulgatę, Pięcioksiąg Samarytański oraz manuskrypty z Qumran.

Ostatnim bardzo obszernym zagadnieniem była analiza *Morii* w źródłach rabinicznych. Całość została podzielona na cztery bloki traktujące o Adamie, Abrahamie, Izaaku i Jakubie. Wraz z omawianymi postaciami biblijnymi zostaje zaakcentowany ich związek z *Morią*. Na tle przeprowadzonej kwerendy wydaje się, że jest to *novum* w literaturze tematu, bowiem nie sposób znaleźć podobnego opracowania, które tak obszernie omawiałoby zagadnienie związane z terminem *Moria*. Dotyczy to nie tylko obszaru związanego z literaturą biblijną i międzytestamentalną, ale przede wszystkim dzieł rabinicznych.

Przedłożona dysertacja może stać się pomocna w dalszym badaniu tematu i stanowić cenne źródło na gruncie zarówno polskiej jak i światowej biblistyki.

Przemysław Kudziński